

Érem, som i serem

Un setge sobre tinta

No hi érem. Però tots ens l'imaginem. Amb més o menys èpica, amb humor, amb aires de tragèdia, de dignitat de la pàtria o de derrota. Aquell llunyà 11 de setembre de 1714 no hauria arribat a tots els públics sense una iconografia simbòlica, focalitzada majoritàriament en la figura del llavors conseller en cap de la ciutat de Barcelona, Rafael Casanova, que ha anat sobrevivint al pas del temps en formats que van des de la premsa popular fins al còmic modern, passant pels llibres infantils, els dibuixos més rudimentaris, la sàtira política o la fotografia. Un patrimoni que ha ajudat a gravar en l'imaginari col·lectiu el mite del setge de Barcelona, però que a mesura que s'han anat creant etapes en l'evolució de la representació gràfica i el seu consum social, han quedat amagades en magatzems i prestatgeries de biblioteques.

Fins a la irrupció de la fotografia, el dibuix ha estat una eina perfecta per a la difusió d'idees entre les masses, ja sigui en estampes, cartells, revistes o llibres. Dibuixos reivindicatius, il·lustracions històriques, vinyetes satíriques i historietes amb voluntat pedagògica d'autors anònims i artistes importants han contribuït a construir i a difondre la iconografia d'aquell moment històric i la seva càrrega simbòlica. L'exposició "1714, dibuixant el mite. Un recorregut per la iconografia del catalanisme", que forma part dels actes del Tricentenari, proposa un viatge al passat gràfic de l'11 de setembre de 1714 que valoritza un material artístic i alhora històric: la recreació gràfica del setge de Barcelona i la visualització de la catalanitat a partir de dibuixos, caricatures, historietes i il·lustracions. S'hi exposa material gràfic d'artistes com ara Apelles Mestres, Dionís Baixeras, o Josep Lluís Pellicer, però també d'il·lustradors i ninotaires com Junceda, Cornet o Llaverias, entre d'altres. S'hi reproduïxen imatges d'originals que estan dipositades als arxius de la Biblioteca Nacional, el MNAC, l'Arxiu

Amagades entre els fulls de la premsa popular i els prestatges de les biblioteques hi ha moltes representacions gràfiques dels fets del 1714, que són testimonis d'uns fets històrics que van convertir Rafael Casanova en un mite col·lectiu. L'exposició "1714, dibuixant el mite", viatjarà per les biblioteques d'algunes ciutats del país fins el 12 de gener de 2015 en el marc dels actes del Tricentenari.

Històric de Barcelona i l'Arxiu Nacional de Catalunya, com també en petits museus o col·leccions particulars.

L'exposició, organitzada per l'associació Tantatinta i el Servei de Biblioteques del Departament de Cultura de la Generalitat, i comissariada per Jaume Capdevila amb el suport d'Alfons López, "dóna diferents veus sobre aquells fets i aprofita diferents gèneres per construir la iconografia simbòlica". Com explica Alfons López, secretari de Tantatinta, una associació que aplega estudiosos del dibuix en totes les disciplines, "si bé la tendència natural és a l'enaltiment de l'heroisme dels catalans i la resistència, perquè la producció gràfica que es va generar provenia fonamentalment de Catalunya —s'exhibeix alguna publicació editada des de l'exili mexicà—, també s'hi troben retratades veus discordants amb aquesta imatge".

La mostra, que itinerarà per diferents biblioteques del país fins el 12 de gener del 2015, ofereix un recorregut per tres moments històrics fonamentals. Des de la Renaixença fins a la dictadura de Primo de Rivera, la Segona República i el període democràtic. Com assenyala Alfons López, "la principal font de documentació de les creacions entorn del setge de Barcelona i la guerra de Successió són els documents gràfics, plànols, estampes, gravats, cartografia militar, literatura popular, làmines satíriques i romanços populars" que es van generar durant l'enfrontament.

La Renaixença. Les primeres imatges del setge de Barcelona apareixen en els llibres d'història, i la Renaixença, inicialment un moviment cultural, acaba esdevenint una presa de consciència renovada de l'opressió viscuda a Catalunya sota la monarquia borbònica. A partir de la revolució de setembre de 1868, i el posterior exili dels Borbó, la censura permet editar els primers llibres en els quals es parla del setge de Barcelona. És en aquest moment que neix la iconografia romàntica entorn de la data de l'11 de setembre, i aquesta revolució facilita i estimula l'aparició de nombroses revistes molt combatives políticament que van utilitzar profusament la il·lustració caricaturesca.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

A partir de la Primera República, es comença a crear el passat mitològic sobre la resistència, i se li comença a donar una forma visual. D'aquesta manera, l'11 de setembre neix com una diada reivindicativa per homenajar la memòria dels homes que van lluitar per les llibertats perdudes de Catalunya, però el relat gràfic es focalitzarà en Rafael Casanova. Al cap de poc, també es mitificarà el mateix acte d'homenatge, i apareixen els primers dibuixos satírics sobre les càrregues policiaques contra les persones que anaven a deixar flors al monument de Rafael Casanova.

Fent un recorregut per aquesta exposició ens adonem com el poble català, després d'un silenci forçat de més d'un segle, es reinventa culturalment i també gràficament al llarg del segle XIX. La premsa il·lustrada que es va publicar durant el període de la Restauració va contribuir a la creació de mites del catalanis-

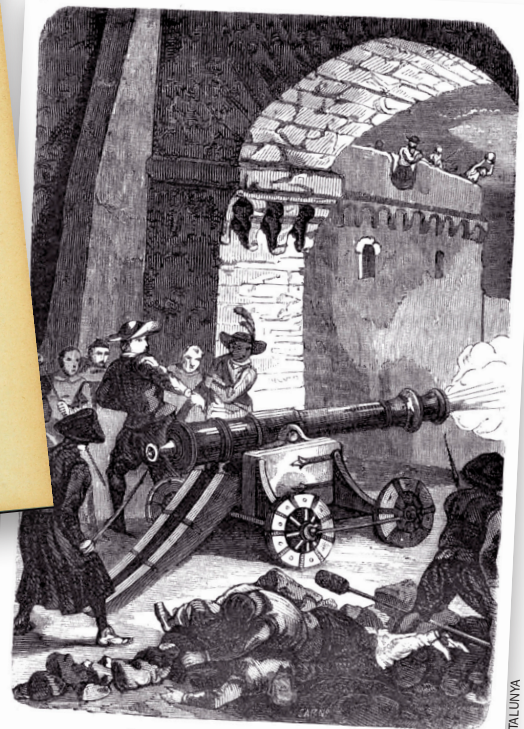

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Una il·lustració de la revista infantil *La Mainada*, número 14, l'any 1921 amb motiu de l'11 de Setembre. Baix, la coberta del número 1.339 de la revista *La Campana de Gràcia* l'any 1934, i al costat, una il·lustració del llibre *El último suplicio de las libertades catalanas*, de José Hernández del Mas.

me, des de la figura heroica de Rafael Casanova esculpida per Rossend Nobas, a la burla mordaç de Felip V que apareix en revistes satíriques com *Cucut!*, *La Tralla*, o *L'Estevet*. En aquest gènere, els dibuixos comencen a aparèixer en el moment en què la Diada Nacional de Catalunya es vincula amb l'actualitat política, és a dir, des del moment en què es comença a fer l'homenatge al monument de Rafael Casanova, i hi ha incidents entre els catalanistes i la policia i el govern civil.

La premsa política catalanista, que agafa embranzida en la primera i la segona dècades del segle XX, utilitza les icones de l'11 de setembre per reivindicar les llibertats perdudes que anhela el poble català. En són exemples les publicacions *La Tralla*, *Metralla*, *L'Intransigent*, *Nosaltres sols* i *Catalunya Radio*.

Bastion de la puerta del Angel.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

El mite viatja a les biblioteques

REUS. Biblioteca Central Xavier Amorós.
De l'11 al 29 d'abril de 2014.

TORTOSA. Biblioteca Marcel·lí Domingo.
Del 8 al 29 de maig de 2014.

LLEIDA. Biblioteca Pública de Lleida.
Del 5 al 30 de juny de 2014.

CERVERA. Biblioteca Comarcal Josep Finestres i Monsalvo. Del 3 al 24 de juliol de 2014.

MOIÀ. Biblioteca de Moià.
De l'11 al 31 d'agost de 2014.

VIC. Biblioteca Joan Triadú.
Del 8 al 29 de setembre de 2014.

CALDES DE MONTBUI. Biblioteca de Caldes de Montbui. Del 8 al 30 d'octubre de 2014.

GIRONA. Biblioteca Antònia Adroher.
Del 6 al 20 de novembre de 2014.

RIPOLL. Biblioteca Lambert Mata.
Del 21 de novembre al 4 de desembre de 2014.

FIGUERES. Biblioteca Fages de Climent.
Del 5 al 22 de desembre de 2014.

PORQUERES. Biblioteca Carles Fontseré.
Del 23 de desembre al 12 de gener de 2015.

BIBLIOTECA DEL CENTRE DE DOCUMENTACIÓ I MUSEU DE LES ARTS ESCÈNIQUES

Figurins per a l'obra *Els Miquelets d'Olesa* (Apel·les Mestres, 1910). Baix, 1714 Baluard, a l'àlbum *Gestes Bèl·liques*, de Cels Piñol i Àlex Santaló (2014).

El rastre gràfic del catalanisme també es pot resseguir en la premsa infantil, en revistes com *Patufet* o *La Mainada*, que acosten els menuts a la narració dels fets heroics durant el setge de Barcelona, amb voluntat pedagògica i també, cal dir-ho, amb la clara voluntat de crear una consciència política entre els seus lectors.

L'arribada de la Segona República representa també una eclosió gràfica d'aquesta iconografia, amb magistrals dibuixos d'Opisso o David Santsalvador, i que restarà soterrada durant la llarga època franquista per renàixer de nou durant la transició democràtica espanyola.

I fent un salt a l'actualitat, els fets del 1714 també s'han utilitzat en els còmics, amb historietes d'una clara voluntat pedagògica i d'altres únicament lúdiques, però també amb voluntat política. També s'han produït aproximacions humorístiques al setge de Barcelona amb l'objectiu de desdramatitzar aquest episodi tràgic de la història de Catalunya i alhora contribuir a

analitzar-los des d'altres punts de vista. En són exemples *Nosaltres els catalans*, amb guions de F. Pérez Navarro, editat per Plan el 1978; *Els Segadors*, editat a Perpinyà pel Col·lectiu d'Expressió l'any 1977; *Història en historieta de Catalunya*, d'Avel·lí Artís Gener, Tísner, editat per Edhasa el 1977, i *1714 Baluard, Gestes bèl·*

liques, de Cels Piñol i Àlex Santaló, editat per Panini el 2014.

A l'exposició, encara hi trobem un altre element gràfic que no podia passar desapercebut, el cartell. A Catalunya, el cartell modern neix a partir de l'any 1870, i una de les seves èpoques de màxima esplendor arriba cap al canvi de segle amb el moviment modernista i autors com ara Ramon Casas i Miquel Utrillo. En els anys 30 del segle XX, l'ebullició d'idees polítiques troba en el cartell un mitjà ideal per comunicar-se, i és especialment útil per als partits polítics que volen fer arribar el seu missatge als votants. Artistes com ara Carles Fontseré o Antoni Clavé excel·leixen en l'expressió gràfica de missatges a la població.

Com expliquen els organitzadors de l'exposició, la història de com s'ha dibuixat el setge del 1714 és també una història de l'evolució del dibuix i dels mitjans de reproducció, des dels gravats del segle XVIII, amb dibuixos que mostren els uniformes de l'època i mapes militars, fins a llibres il·lustrats, revistes, premsa, auques, goigs, segells, retallables, etc.

En aquest recorregut històric a través del traç de dibuixants del país queda clar que allò que per a la historiografia catalana no passa de la categoria d'anècdota, perquè considera que el problema successori entre Felip d'Anjou i Carles d'Àustria que havia començat l'any 1700 amb la mort de Carles II, ha quedat resolt el 1713 amb la signatura del tractat d'Utrecht, per als

catalans ha marcat per sempre més la seva història, perquè el setge final de Barcelona va suposar la pèrdua de gran part de les institucions polítiques i històriques de Catalunya, la derogació de lleis, la prohibició d'usos i costums i la prohibició de l'ús de la llengua catalana.

Gemma Aguilera